

Nowe substancje psychoaktywne (NSP), nazywane w Polsce „dopalaczami”, są dużym wyzwaniem dla polityki i zdrowia publicznego w Europie – tak brzmi informacja zawarta w najnowszym raporcie EMCDDA, który został opublikowany w czerwcu 2018 roku. Nowe substancje psychoaktywne obejmują wiele substancji, w tym syntetyczne kannabinoidy, opioidy, katynony i benzodiazepiny.

NOWE SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE NA ŚWIECIE – RYNEK CORAZ BARDZIEJ ZRÓŻNICOWANY

Artur Malczewski

Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii
Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii

Według informacji zawartych w najnowszym raporcie EMCDDA, w 2016 roku za pośrednictwem unijnego Systemu Wczesnego Ostrzegania (EWS) odnotowano po raz pierwszy 51 NSP – czyli średnio jedną substancję na tydzień. Warto zauważyć, że roczna całkowita liczba nowych substancji pojawiających się na rynku spadła w porównaniu ze wskaźnikami uzyskanymi w dwóch szczytowych latach – 101 w 2014 roku i 98 w 2015 roku. Mimo to ogólna liczba dostępnych NSP w Europie nadal pozostaje wysoka. Do końca 2017 roku EMCDDA monitorowało ponad 670 NSP (w porównaniu z około 350 w 2013 roku), co pokazuje, z jak dużymi zmianami mieliśmy do czynienia w ostatnich latach w odniesieniu do rynku narkotykowego. Szkody zdrowotne związane z nowymi syntetycznymi kannabinoidami i nowymi syntetycznymi opioidami skłoniły EMCDDA do przeprowadzenia dziewięciu ocen ryzyka w 2017 roku.

Powody spadku liczby wykrywanych NSP z 98 w 2015 roku do 51 w 2016 roku nie są jasne, ale według EMCDDA mogą częściowo wynikać z działań podejmowanych przez rządy krajowe w Europie związanych z zakazem obrotu nowymi

substancjami, a w szczególności ich jawnej sprzedaży jako „dopalaczy”. Kolejnym ważnym czynnikiem mogą być środki kontroli i działania organów ścigania w Chinach, skierowane przeciwko laboratoriom wytwarzającym nowe substancje psychoaktywne.

W 2016 roku za pośrednictwem unijnego Systemu Wczesnego Ostrzegania (EWS) odnotowano po raz pierwszy 51 NSP – czyli średnio jedną substancję na tydzień. Za pośrednictwem tego systemu zgłoszono prawie 71 tys. konfiskat nowych substancji psychoaktywnych. Dwie grupy substancji – syntetyczne katynony i syntetyczne kannabinoidy – stanowiły łącznie niemal 80% wszystkich przypadków konfiskat, a także 80% ilości wszystkich nowych substancji przejętych w 2016 roku.

Warto wspomnieć, że w 2015 roku Chiny zdelegalizowały po raz pierwszy 113 NSP. Według informacji z najnowszego raportu EMCDDA wynika, że w 2016 roku za pośrednictwem europejskiego Systemu Wczesnego Ostrzegania zgłoszono prawie 71 tys. konfiskat nowych substancji psychoaktywnych. Dwie grupy substancji – syntetyczne katynony i syntetyczne kannabinoidy – stanowiły łącznie niemal 80% wszystkich przypadków konfiskat, a także 80% ilości wszystkich nowych substancji przejętych w 2016 roku. Porównując dane z 2016 roku z danymi z 2015 roku, zaobserwowano także ogólny spadek ilości skonfiskowanych NSP, jednak w przypadku niektó-

rych NSP sytuacja wyglądała odwrotnie. Najnowszy raport EMCDDA wskazuje na wzrost ilości skonfiskowanych syntetycznych katynonów, benzodiazepin i syntetycznych opioidów. Europejskie dane na temat

konfiskat nowych substancji należy przyjmować jako wartości minimalne, ponieważ pochodzą one z doniesień o konkretnych przypadkach, a nie z systemów monitorowania. Na zgłaszane konfiskaty ma wpływ wiele czynników np. rosnąca świadomość pojawiania się nowych substancji, ich zmieniający się status prawny, możliwości i priorytety w zakresie egzekwowania prawa oraz praktyki sprawozdawcze organów ścigania.

Najliczniejszą grupę substancji monitorowaną przez EMCDDA stanowią nowe syntetyczne kannabinoidy. W okresie od 2008 do 2017 roku wykryto ich łącznie 179 (10 substancji tylko w 2017 roku). Są one często sprzedawane jako „ziołowe mieszanki do palenia”. Substancje te były również najczęściej konfiskowaną NSP w 2016 roku, wówczas to zgłoszono nieco ponad 32 tys. konfiskat (w porównaniu do 10 tys. odnotowanych w 2015 roku). Stanowiło to prawie połowę całkowitej liczby konfiskat NSP zgłoszonych EMCDDA w 2016 roku. Cztery syntetyczne kannabinoidy oceniano pod kątem ryzyka w 2017 roku: AB-CHMINACA, ADB-CHMINACA, 5F-MDMB-PINACA i CUMYL-4CN-BINACA.

Według danych EMCDDA w 2016 roku najwięcej skonfiskowano syntetycznych katynonów (niemal 1,9 tony). Substancje te mają zwykle postać sproszkowaną. W tej postaci najwięcej przejęto następujących substancji: 4-CMC (890 kg), 4-CEC (247 kg), NEH (186 kg), 3-MMC (126 kg) i meksedron (50 kg).

Na rynku narkotykowym w Europie od 2009 roku do początku maja 2018 roku wykryto 42 nowe opioidy syntetyczne (13 w samym tylko 2017 roku). Pochodne fentanylu, dominujące na obecnym rynku opioidowym w USA, powodują ciągłą obawę i czujność w Europie. Substancje te (niektóre wielokrotnie silniejsze niż morfina) stanowiły przedmiot ponad 70% z szacowanych 1600 konfiskat nowych opioidów syntetycznych zgłoszonych w 2016 roku. W tym samym roku przechwycono ok. 4,6 litrów opioidów syntetycznych, co stanowi znaczący wzrost w stosunku do ilości 1,8 litra odnotowanej w 2015 roku. Dziesięć nowych pochodnych fentanylu zostało zgłoszonych za pośrednictwem EWS w 2017 roku, z których pięć zostało poddanych ocenie ryzyka: akryloilofentanył, furanylfentanył, 4-fluoroizobutyrylfentanył, tetrahydrofuranylfentanył i karfentanył.

Kolejne dwa syntetyczne kannabinoidy nielegalne w Europie

Z ostatnich działań na poziomie europejskim, mających na celu walkę z NSP, warto odnotować decyzję Rady Unii Europejskiej z 14 maja 2018 roku o umieszczeniu dwóch nowych syntetycznych kannabinoidów na liście substancji kontrolowanych w 28 państwach członkowskich. Przedmiotowe decyzje wykonawcze Rady UE, podjęte na podstawie propozycji Komisji Europejskiej, stanowią ostatni etap trzystopniowej procedury legislacyjnej, której celem jest przeciwdziałanie nowym substancjom psychoaktywnym, będącym zagrożeniem w wymiarze zdrowotnym i społecznym. Te substancje to ADB-CHMINACA i CUMYL-4CN-BINACA. Szkodliwe skutki ich działania zgłaszane były przez kraje członkowskie UE w ramach Systemu Wczesnego Ostrzegania, którego operatorami są EMCDDA i Europol. Według zasad UE w momencie opublikowania decyzji w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, państwa członkowskie będą miały rok na objęcie substancji kontrolą w ramach przepisów krajowych. Decyzje opierają się na wnioskach z formalnej oceny ryzyka używania tychże substancji, jakiej w listopadzie 2017 roku dokonał Komitet Naukowy EMCDDA, przy udziale ekspertów zewnętrznych z państw członkowskich UE, Komisji Europejskiej, Europolu i Europejskiej Agencji Leków. Przedmiotem oceny ryzyka były zagrożenia społeczno-zdrowotne i międzynarodowy przemysł tych substancji oraz zaangażowanie w ten proceder zorganizowanych grup przestępczych. Według informacji z oceny ryzyka substancja ADB-CHMINACA jest dostępna na rynkach UE od co najmniej 2014 roku i została wykryta w 17 państwach członkowskich oraz w Turcji i Norwegii. W czasie dokonywania oceny ryzyka w trzech państwach członkowskich UE (Niemcy, Węgry i Szwecja) odnotowano 13 zgonów na skutek używania tej substancji.

Druga substancja, o nazwie CUMYL-4CN-BINACA, występuje w obrocie na rynku europejskim od co najmniej 2015 roku i wykryto ją w 11 państwach członkowskich i w Turcji. W trakcie dokonywania oceny ryzyka w dwóch państwach członkowskich UE (Węgry i Szwecja) stwierdzono 11 zgonów w wyniku kontaktu z tą substancją. Obie substancje miały postać ziołowych mieszanek przeznaczonych do palenia bądź proszku. Jednakże dostępne są one również w innej

postaci, np. bibułki, roztwory inhalacyjne do e-papierosów. Nowe syntetyczne opioidy o bardzo dużej sile działania (w szczególności pochodne fentanylu), które naśladują działanie opiatów pochodzenia naturalnego (np. heroiny i morfiny), są coraz częściej wykrywane. Są one czasami dostępne w nowych postaciach (np. spray do nosa) lub są sprzedawane jako niedozwolone środki odurzające, takie jak heroina czy kokaina, bądź są z nimi mieszane. Zdarza się, że są również sprzedawane jako mieszanki ziołowe do palenia.

Różna skala używania NSP w Europie

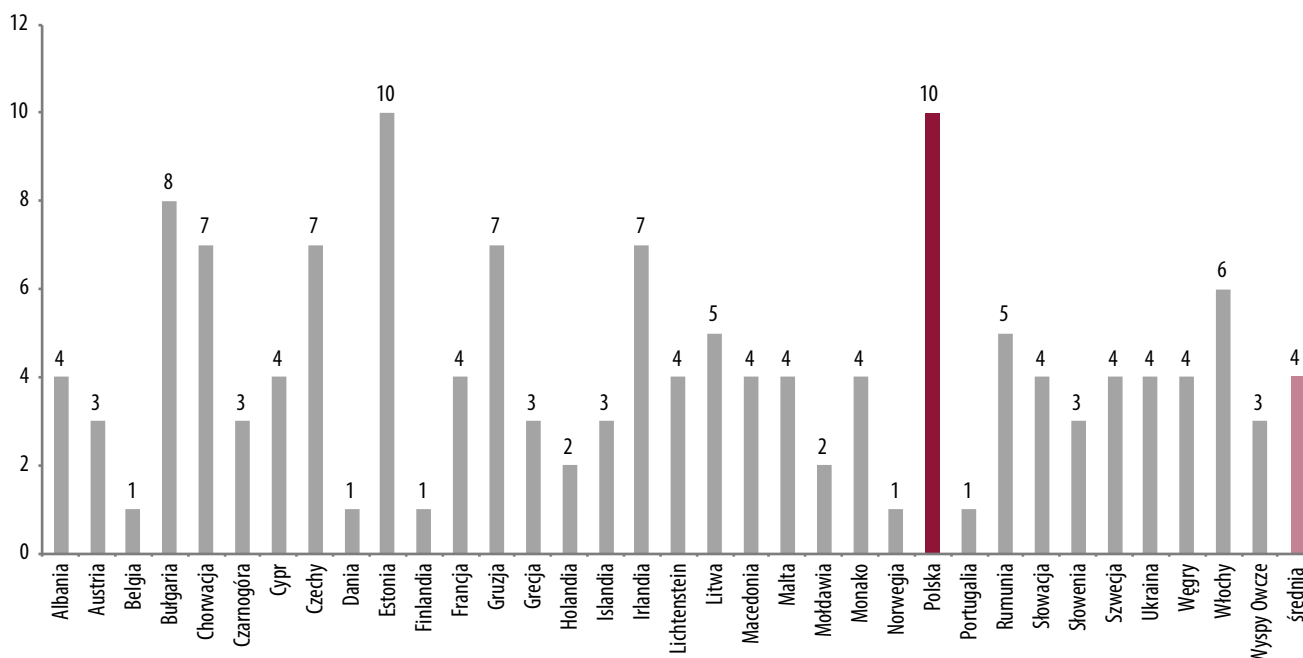
Warto przyrzeć się rozpowszechnieniu używania NSP w Europie. Wyniki badania ESPAD z 2015 roku wskazują na różną skalę używania tych substancji przez 15-16-latków w krajach europejskich. Dane zawarte na wykresie 1. pokazują, że najwyższe wskaźniki w tym zakresie odnotowano w Polsce i Estonii (po 10%). O ile dane z Polski nie zaskakują, chociaż wyniki innych badań wskazują na niższe wskaźniki używania¹, to w przypadku Estonii wysoki odsetek uczniów mających kontakt z NSP nie znajduje potwierdzenia w innych źródłach wykorzystywanych do monitorowania sytuacji epidemiologicznej w tym kraju. Powyżej średniej europejskiej (4%) znalazły się następujące kraje: Chor-

wacja, Czechy, Gruzja, Irlandia (7%), Włochy (6%) oraz Rumunia i Litwa (5%). W przypadku wyników z Litwy również można mieć zastrzeżenia, ponieważ generalnie wskaźniki używania narkotyków w tym kraju są niskie.

NSP w krajach Ameryki Południowej i Łacińskiej

W dniach 15-17 maja 2018 roku w mieście Brazylia odbyło się drugie regionalne spotkanie dla krajów półkuli zachodniej dotyczące nowych substancji psychoaktywnych. Spotkanie zostało zorganizowane przez United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) z udziałem innych organizacji międzynarodowych, jak OAS/SICAD², Interpol oraz WHO. W spotkaniu, oprócz ekspertów z obu Ameryk, udział wzięli specjaliści z Japonii, Korei Południowej, Wielkiej Brytanii i Polski. W trakcie trzech dni omawiane były kwestie dotyczące m.in. wykrywania NSP, Systemu Wczesnego Ostrzegania oraz rozwiązań prawnych. Podczas prowadzonych dyskusji podkreślona została rola dostępności standardów do analiz chemicznych nowo wykrytych substancji. Wykorzystywanie ich do analiz jest jednym z elementów skutecznych działań w obszarze NSP. Podnoszona była także kwestia wyposażenia służb zajmujących się zwalczaniem przestępczości narkotykowej w testy do

Wykres 1. Odsetek młodzieży w wieku 15-16 lat używającej nowych substancji psychoaktywnych kiedykolwiek w życiu (badanie ESPAD 2015).

Źródło: Raport ESPAD.

szybkiego wykrywania NSP. UNODC przygotowało wytyczne dotyczące wykorzystania standardów oraz opisało sposoby produkcji substancji pozostających pod kontrolą międzynarodowych konwencji. Warto podkreślić, że 27 NSP zostało objętych kontrolą od 2015 roku na mocy konwencji ONZ. UNODC przygotowało także rekomendacje dotyczące metod identyfikacji oraz analizy fentanyli oraz ich analogów, które stanowią coraz większe zagrożenie dla zdrowia publicznego. UNODC prowadzi treningi w wykrywaniu narkotyków oraz NSP.

Podobnie jak w Europie, sytuacja dotycząca NSP różni się pomiędzy krajami półkuli zachodniej. W Chile NSP stanowią jeden z problemów w obszarze narkotyków, podczas gdy np. w krajach karaibskich substancje te występują bardzo rzadko. Trzeba zauważyć, że NSP sprzedawane są również w postaci znaczków/papierków nasączanych substancją psychoaktywną. W Brazylii w takiej formie są sprzedawane nie tylko NSP z grupy NBOMe, ale również nowe fentanyle oraz syntetyczne kannabinoidy.

Jednym z nowych zjawisk w obszarze NSP jest pojawienie się na rynku nowych niebezpiecznych opioidów, jak również wykorzystywanie medycznych opioidów z grupy fentanyli przez osoby używające narkotyków. W Europie jedne z najwyższych wskaźników zgonów z powodu używania fentanyli odnotowuje się w Estonii. W Stanach Zjednoczonych używanie tych środków również powoduje wiele zgonów. Z kolei dane z Kanady wskazują na dwukrotny wzrost zabezpieczonych fentanyli, które są czasami sprzedawane jako heroina lub wymieszane z heroiną. W Kanadzie od 2015 roku konfiskaty fentanyli systematycznie wzrastają. Większość tych substancji jest przemykana do tego kraju za pomocą przesyłek pocztowych z Chin (Szanghaj). W 2016 roku w mieście Calgary wykryto przesyłkę zawierającą 1 kg carfentanylu. Było to największe zabezpieczenie tej substancji. Według raportu EMCDDA z 2014 roku³ 0,1 g czystego carfentanylu to około 10 tys. ulicznych dawek tej substancji. Zabezpieczona ilość mogłaby zatem wystarczyć na około 100 mln ulicznych dawek. W Kolumbii zostało wykrytych w sumie 30 NSP. Mimo dużej dostępności marihuany w tym kraju, na rynku pojawiły się również syntetyczne kannabinoidy, które po raz pierwszy wykryto w 2017 roku. Dla przykładu w Wielkiej Brytanii wykryto ponad dwukrotnie więcej NSP: 67 od 2011 roku.

Współpraca międzynarodowa w obszarze NSP

W ramach UNODC działa Early Warning Advisory (EWA), które w okresie od czerwca 2013 roku, czyli od momentu powołania, do kwietnia 2018 roku odnotowało wystąpienie 800 NSP w 103 krajach.

Celem EWA jest monitorowanie, analizowanie i raportowanie trendów, jakie występują w obszarze NSP. EWA służy również jako repozytorium informacji dotyczących tych substancji oraz platforma zapewniająca pomoc techniczną państwom członkowskim. System stara się przyczynić do lepszego zrozumienia kanałów dystrybucji i stosowania NSP. Obecnie w UNODC trwają prace nad uruchomieniem portalu, który będzie zawierał informacje dotyczące toksyczności NSP.

Dyskusja podczas pierwszego dnia konferencji UNODC pozwala na wysunięcie kilku wniosków dotyczących sytuacji NSP na świecie. Pojawienie się NSP na rynku narkotykowym spowodowało, że służby reagujące na problem mają do czynienia z coraz bardziej skomplikowanymi i złożonymi procesami i sytuacjami występującymi w tym obszarze. Różnorodność substancji na rynku nielegalnych substancji psychoaktywnych nigdy nie była tak duża jak obecnie. Tę złożoność potęguje także fakt, że nigdy jeden narkotyk/NSP nie zastępuje drugiego, ale są one obecne równolegle, a klasyczne do tej pory substancje są wzbogacane o inne środki, których konsument nie jest świadomy, np. heroina może zawierać nowe fentanyle, w tabletkach ekstazy mogą być NSP. Ponadto pojawiły się różnorodne kanały dystrybucji, jak np. sklepy stacjonarne, sklepy internetowe, „darknet”, dilerzy. Wzrasta liczba zamówień internetowych realizowanych za pośrednictwem przesyłek pocztowych. Przeciwdziałanie i monitorowanie nowych tendencji na rynku NSP wymaga stosowania coraz bardziej skomplikowanych instrumentów, w tym nowych sposobów zbierania danych od użytkowników NSP funkcjonujących np. na forach internetowych czy uczestników festiwali muzycznych.

Konferencja w Brazylii pokazała, że do przeciwdziałania NSP potrzebna jest współpraca różnych instytucji, państw czy regionów. Podczas konferencji pokazano przykłady dobrej współpracy między krajami oraz organizacjami celników, SICAD, EMCDDA i Interpolem. Bez takiej aktywnej współpracy trudno jest zrozumieć sytuację w obszarze NSP.

Rozwiązania prawne w krajach amerykańskich

Konferencja w Brazylii oprócz wykładów miała również część warsztatową. Podczas drugiego dnia spotkania uczestnicy kontynuowali prace w ramach trzech grup tematycznych: wykrywanie NSP, System Wczesnego Ostrzegania, rozwiązania prawne. W grupie prawnej kraje amerykańskie przedstawiły swoje rozwiązania prawne w obszarze NSP. Podobnie jak w Europie, są w nich stosowane dwa główne podejścia: prawo indywidualne, w przypadku którego substancje objęte kontrolą muszą zostać umieszczone w akcie prawnym regulującym kontrolę narkotyków, i prawo generyczne, w ramach którego delegalizowana jest grupa substancji o podobnej strukturze chemicznej. W Japonii wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych, opartych na prawie generycznym, spowodowało zamknięcie 215 sklepów stacjonarnych sprzedających NSP. W Brazylii także zostały wprowadzone rozwiązania z zakresu prawa generycznego dotyczące syntetycznych kannabinoidów (2016 rok) i syntetycznych katynonów (2017 rok).

Kolejnym nowym rozwiązaniem prawnym, które ma być elementem przeciwdziałania NSP, będzie wprowadzenie grupy generycznej dotyczącej fentanyli.

W Boliwii proces obejmowania kontrolą substancji psychoaktywnych jest oparty na prawie indywidualnym i umieszczenie danej substancji w akcie prawnym, który reguluje kontrolę narkotyków, trwa blisko dwa lata. W Kolumbii, podobnie jak w Boliwii i Peru, głównymi narkotykami są marihuana, kokaina oraz heroina. Aktualizacją prawa w tym kraju zajmuje się specjalnie do tego powołana grupa robocza. Przeprowadzone zostały również badania 300 syntetycznych narkotyków w celu ustalenia, jakie substancje syntetyczne występują na rynku narkotykowym w Kolumbii.

Urugwaj jest krajem, który wprowadził szybkie mechanizmy kontrolowania NSP. Tamtejsze Ministerstwo Zdrowia decyduje, co znajduje się na liście substancji zakazanych. Procedura podejmowania decyzji w zakresie delegalizacji substancji psychoaktywnych trwa około miesiąca. Co sześć miesięcy aktualizowana jest lista substancji zakazanych. Do tego celu została powołana specjalna grupa zadaniowa.

Wnioski z konferencji

Z dyskusji prowadzonej podczas konferencji wynika, że w krajach obu Ameryk stosowane są różne podejścia

do kontroli NSP – od prawa indywidualnego do prawa generycznego. Niektóre z krajów mają ograniczone zasoby ekspertów, którzy systematycznie zajmowałiby się tym problemem. Uczestnicy konferencji wskazywali, że warto byłoby podjąć kroki w celu stworzenia regionalnej bazy, która pozwoliłaby wymieniać informacje na temat NSP. Jednym ze zgłaszanych postulatów była idea przeglądu dobrych praktyk w obszarze rozwiązań prawnych w zwalczaniu NSP. Warto podkreślić, że wymiana informacji oraz działanie Systemu Wczesnego Ostrzegania może mieć różne cele w zależności od kraju i jego problemów w obszarze substancji psychoaktywnych. Dla przykładu na Bahamach głównym wyzwaniem jest przemyt i dla Systemu Wczesnego Ostrzegania główną kwestią będą przemycane narkotyki, w Kolumbii najbardziej palącym problemem jest kwestia nowych upraw koki, a w Argentynie nowe wzory używania NSP lub narkotyków. Dlatego też tworzenie Systemu Wczesnego Ostrzegania o nowych narkotykach w krajach półkuli zachodniej powinno obejmować nie tylko NSP, ale również nowe zagrożenia lub nowe wzory używania narkotyków, stanowiące istotne wyzwanie dla zdrowia publicznego. Regionalna oraz lokalna współpraca może pomóc w rozwiązaniu problemów związanych w przeciwdziałaniem NSP, do których należą np. brak ekspertów, brak standardów potrzebnych do wykrywania NSP, ograniczenia w posiadanych urządzeniach. Prowadzenie działań opartych na dowodach naukowych w obszarze kontroli nowych substancji psychoaktywnych wymaga współpracy z naukowcami i laboratoriami. Wydaje się zatem, że aby skutecznie radzić sobie z problemem NSP, potrzebne są różne formy współpracy między państwami. Powinny one istnieć zarówno w zakresie ograniczania podaży NSP, jak i redukcji popytu (edukacja, profilaktyka czy leczenie).

Przypisy

- ¹ Tematyka NSP była uwzględniona w badaniu „Młodzież 2016” oraz w tzw. badaniach mokotowskich 2016. Raporty z tych badań są dostępne na stronie www.cinn.gov.pl.
- ² OAS/SICAD: Organizacja Państw Amerykańskich. Członkami OPA są wszystkie państwa Ameryki, poza terytoriami państw Europy (np. Gujana Francuska). Jest ona, obok Paktu Rio i Paktu bogotańskiego, jednym z trzech filarów systemu międzyamerykańskiego.
- ³ <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/963/TDAT14001PLN.pdf>